

УДК 94(777.73):801.81

АВРАМЕНКО О. І., ШКВАРЕЦЬ В. П.

м. Миколаїв

ПРО МОНОГРАФІЧНІ, ДИСЕРТАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ З АРКАСІАНИ

Розглядаються монографічні пошуки – розвідки, дисертаційні дослідження та навчальні посібники з Аркасіани.

Ключові слова: Рід Аркасів, М. М. Аркас, монографія, дисертація, навчальний посібник.

Постановка проблеми. Нині життєдіяльність і творчість, багатющий спадок Аркасів (Аркасіана), що проживали 126 років на Миколаївщині і вимушені були в 1919 р. податися до еміграції, після злочинного замовчування і несправедливого забуття частково вже повернулися до національної скарбниці українського народу і викликають непогасний, широкий громадський та науковий резонансний інтерес. Аркасіана залишається достатньо актуальною і дотепер, де особливе місце по праву належить Миколі Миколайовичу Аркасові – синові адмірала та історика Миколи Андріасовича грецького походження та уродженки Чигиринщини Софії Петрівни Богданович. Усе, пов'язане з видатним істориком, композитором і громадським діячем, допомагає більше і всебічно зрозуміти і усвідомити його світоглядні позиції, збагнути повноту таланту земляка, об'єктивно визначити його роль і місце у тогочасному суспільстві, водночас – значення для сучасної української спільноти.

Виклад основного матеріалу. Звісно, означені проблеми успішно розв'язуються в десятках і сотнях статей, повідомлень, заміток часів незалежної Української держави. Утім, найглибше вирішуються ці питання у монографіях, дисертаціях, посібниках останніх 15–20-х років. Так, в часи «хрущовської відлиги» з'явилася перша монографія з Аркасіани – про Миколу Миколайовича Аркаса як композитора, за авторством київського музикознавця Л. С. Кауфмана [1]. Згодом деякі автори дорікали йому за те, що той поспушився на розповідь про М. М. Аркаса як історика, громадського діяча. Монографія Л. С. Кауфмана стала вагомою віхою у вивченні роду Аркасів і дала поштовх для широкого дослідження музичної та наукової діяльності М. М. Аркаса.

1997 року світ побачила перспективна книга миколаївських дослідників, очолюваних В. П. Шкварцем «Шунуючи пам'ять» патріота

України. Документи і матеріали про життя та діяльність М. М. Аркаса». Це перша книга про нього часів незалежності України. У ній також уперше були опубліковані документи з двох фондів Держархіву Миколаївської області, відкритих для дослідників у роки «горбачовської перебудови» [2]. У 2002 р. до 150-річчя від дня народження М. М. Аркаса вийшла з друку монографія «Миколи Миколайовича Аркаса: Життя. Творчість. Діяльність». Ця нова книга В. П. Шкварця стала цілісним, узагальнюючим, комплексним і завершеним дослідженням спадщини одного із подвижників нації, є єдиним дотепер найповнішим і найглибшим оглядом життєдіяльності М. М. Аркаса [3].

Згодом у 2005 р. відома миколаївська історичка, дослідниця – краєзнавець Т. В. Березовська надрукувала монографію «Історичний портрет роду Аркасів». Уважаємо, що авторкою була зроблена перша спроба створення колективного портрета роду Аркасів, знакового в історичному та соціально-культурному житті усієї України. Наукові результати просопографічного дослідження роду Аркасів стали основою подальших наукових розробок, пов'язаних із вивченням родової еліти Півдня України, що широко використовується при написанні регіональної історії, спеціальних робіт з історії культурного і духовного життя нашого народу та ін. [4].

Влітку 2012 р. вийшла з друку монографія Т. В. Бундюченко і В. П. Шкварця «Аркас Микола Миколайович. Шануємо пам'ять патріота України» [5], присвячена 100-річчю Миколаївського національного університету В. О. Сухомилинського та 160-річчю від дня народження М. М. Аркаса. Нарешті, восени 2012 р. до названих знаменних дат було видано нову книгу миколаївських науковців Ю. А. Лящук (Радіонова) і В. П. Шкварця під досить промовистим і давноочікуваним заголовком: «Історіографія Миколи Миколайовича Аркаса в

контексті життєпису творчості та діяльності» [6]. За своїм форматом і змістом, невелика за обсягом (136 с.), це перша в українській історіографії, крім ряду статей, повідомлень і ідей, історіографічна монографія з Аркасіани. Отже, було зроблено ще один істотний крок вперед у всебічному і глибокому вивченні Аркасівської проблематики.

Слід констатувати, що з роками ім'я М. М. Аркаса та значення його спадку істориками, взагалі науковцями оцінюється, все більш об'єктивно та справедливо. Його творчість та історична спадщина залишаються актуальними і приваблюють до себе дослідників найрізноманітніших напрямків. Тільки за 2004–2013 рр. захищено п'ять кандидатських дисертацій, з них – 4 миколаївцями, 1 – киянином по трьох напрямках – історичному, політичному і педагогічному.

Так, у лютому 2004 р. було захищено Одесі першу кандидатську дисертацію колишньою музейною працівницею, викладачкою Миколаївського національного аграрного університету Т. В. Березовською на тему «Рід Аркасів: просопографічний портрет на історичному тлі доби» [7]. Окрім висвітлення долі родинного архіву Аркасів, роду діяльності їх на історичній батьківщині, виявлення ментальних рис родоводу, розгляду причин інтеграції родини Аркасів з Греції на Південь України, розкриття механізму стрімкої еміграції роду Аркасів в етносоціокультурне середовище Південноукраїнського краю, аналізу значення злиття двох родів (грецького роду Аркасів з українським козацьким родом Богдановичів), характеристики ролі і місця Аркасів у розбудові Чорноморського, Балтійського та Каспійського флотів у 20–70-ті роки XIX ст., визначення місця М. Аркаса у створенні та налагодженні діяльності Аркасів у галузі історії та археології, музичної, театральної, літературно – перекладацької творчості Аркасів, Т. В. Березовська показала представників роду Аркасів як активних діячів українського національно – культурного процесу.

Того ж таки 2007 року, восени, відбувся захист ще однієї кандидатської дисертації з Аркасіани в Чорноморському державному університеті імені П. Могилы, але вже з політології. Йдеться про дисертацію миколаївки В. І. Андріяш «Внесок М. М. Аркаса у розвиток суспільно – політичної думки України» [8].

Згодом 2008 року в Києві захищено кандидатську дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук на тему «Громадська діяльність М. М. Аркаса» В. П. Гриценком [9]. Звісно, його робота заслуговує на увагу, має деяке значення для ґрунтовного дослідження історіографічної та джерелознавчої бази Аркасіани. Проте для миколаївських аркасознавців незрозуміла сама постановка питання цим автором про те, що начебто до 2008 р., тобто до нього, Аркасіана не вивчалася в українській історії. Цілий пласт досліджень цієї проблеми такими, зокрема, видатними науковцями, як В. Г. Сарбей, В. І. Ульяновський, Л. С. Кауфман, Гриценко назвав – «певну кількість публікацій, де недостатньо висвітлена діяльність М. М. Аркаса». Водночас принизив наукові розробки своїх попередників із числа миколаївських та інших дослідників.

Наприкінці 2009 р. захистила в Кіровограді кандидатську дисертацію з педагогіки миколаївка Н. Г. Шарата на тему: «Педагогічні ідеї та громадсько – просвітницька діяльність М. М. Аркаса». Крім усього іншого, авторка узагальнила досвід педагогічної діяльності самого просвітника, розкрила педагогічний зміст книги М. М. Аркаса «Історія України – Русі», охарактеризувала головні чинники формування його педагогічного світогляду, довела, що найбільший вплив на формування світоглядних педагогічних ідей М. М. Аркаса справив В. Д. Грінченко. Н. Г. Шарата переконливо показала, що педагогічні ідеї нашого великого земляка щодо національного та гуманістичного спрямування навчально – виховного процесу, розвиваючих можливостей освіти не втратили своєї актуальності в сучасних умовах реформування системи української національної школи [10].

Нарешті, наприкінці березня 2013 р. в Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського захистила кандидатську дисертацію його викладачка Т. В. Бундюченко на тему: «Науково-просвітницька творчість та діяльність М. М. Аркаса» [11].

Насамкінець зазначимо, що аспірантка кафедри історії України МНУ ім. В. О. Сухомлинського Ю. А. Радіонова виконує нині кандидатську дисертацію на тему «Спадок М. М. Аркаса як скарб вітчизняної історії і культури». Щодо навчальних посібників з Аркасіанської проблематики то окремою книгою такий ви-

дала завідувачка кафедри українознавства Миколаївського національного аграрного університету Н. Г. Шарата, озаглавлений «Просвітницькі і виховні студії М. М. Аркаса» [12]. Водночас чимало фрагментів з Аркасіани вміщено в енциклопедичних, словникових і довідкових виданнях, історико-краєзнавчих та іншій літературі, передусім миколаївських, одеських, херсонських та інших авторів.

Список використаних джерел

1. Кауфман Л. С. М. М. Аркас. Нариси про життя і творчість / Л. С. Кауфман. — К., 1958. — 131 с.
2. Шануючи пам'ять патріота України. Документи і матеріали про життя та діяльність М. М. Аркаса / за ред. В. П. Шкварця. — Миколаїв, 1997. — 320 с.
3. Шкварець В. П. Микола Миколайович Аркас: Життя. Творчість. Діяльність / В. П. Шкварець. — Миколаїв—Одеса, 2002. — 254 с.
4. Березовська Т. В. Історичний портрет роду Аркасів / Т. В. Березовська. — Миколаїв, 2005. — 215 с.
5. Бундюченко Т. В. Аркас Микола Миколайович. Шануємо пам'ять патріота України / Т. В. Бундюченко, В. П. Шкварець. — Миколаїв : Іліон, 2012. — 238 с.
6. Ляшук Ю. А. (Радіонова). Історіографія Миколи Миколайовича Аркаса в контексті життєпису творчості та діяльності / Ю. А. Ляшук (Радіонова) / за ред. В. П. Шкварця. — Миколаїв : Іліон, 2012. — 136 с.

АВРАМЕНКО А. И., ШКВАРЕЦ В. П.
г. Николаев

О МОНОГРАФИЧЕСКИХ, ДИССЕРТАЦИОННЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ И УЧЕБНЫХ ПОСОБИЯХ ПО АРКАСИАНЕ

Рассматриваются монографические поиски – разведки, диссертационные исследования и учебные пособия по Аркасиане.

Ключевые слова: Род Аркасов, Н. Н. Аркас, монография, диссертация, учебное пособие.

AVRAMENKO A., SHKVARETS V.
Mykolaiv

ABOUT MONOGRAPH, DISSERTATION RESEARCHES AND SCHOOL-BOOKS OVER ARKASIANE

This article analyzes monograph searches – reconnaissance, Dissertation reserches and school – books for Arkasiane. A very important source in the study of any historical event or figure are monographs. The authors of the article provides a brief analysis of monographs on famous family Arcas. The authors conclude that, despite the many years of harassment, criminal silence and unjustly forgotten Arkas paid attention by many researchers. At the same time, monographs on this family is not much unlike, for example, a variety of articles.

Keywords: The family of Arkas, M. M. Arkas, monograph, dissertation? School – book.

Стаття надійшла до редколегії 01.02.2014